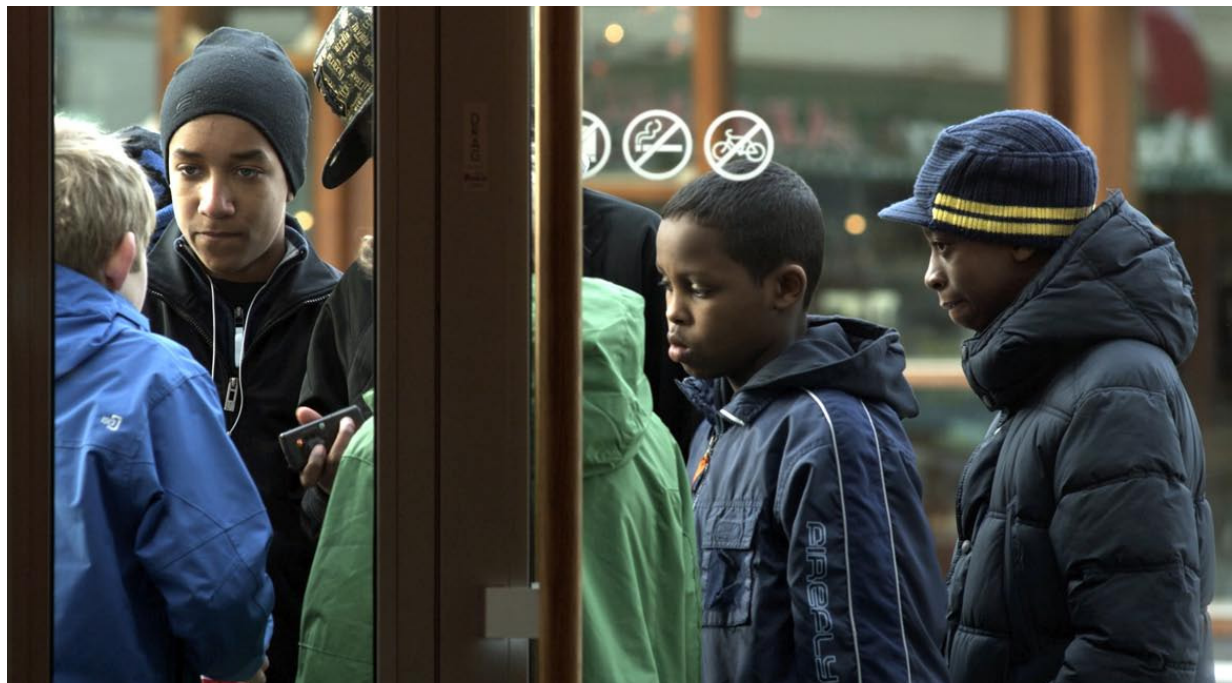

Play

Ruben Östlunds nya film handlar om ett gäng svarta 12-14 åringar från Göteborgs förorter som rånar vita innerstadskillar på bl a deras mobiler. Filmen ställer frågor kring civilkurage, kring vuxnas ansvar och om samhällets segregering. En viktig film om vår tid.

Rekommenderad från åk 9 och gymnasiet

EN FILMHANDLEDNING AV
MIKAEL KOWALSKI

Filmens handling och form

Filmen "Play" bygger på verkliga händelser. Filmen handlar om fem svarta killar i 12-14 års åldern som först förföljer tre killar (två vita, en av asiatiskt ursprung), sedan drar de med dem ut i förorten och "tar" de tre killarnas tillhörigheter - mobiler, pengar, klockor, kläder samt en klarinett. Filmens stil är lite speciell och påminner om hur Ruben Östlund stilistiskt berättade i filmen "De ofrivilliga". Filmen är berättad med långa tagningar, ofta i översiktsbild eller helbild. Den är inspelad i befintliga miljöer med "naturlig" ljussättning. Filmens skådespelare är debutanter och därför okända för åskådaren. Det är lätt för en ovan publik att tro att filmen är en dokumentär, med

verkliga händelser och människor. Själva rånet i filmen sker också i "realtid" dvs. rånet skulle ta lika lång tid i filmen som rånen brukade ta i verkligheten.

Bakgrund till filmen

"Play" kom till genom att filmens regissör Ruben Östlund fick en tidningsartikel om mobilrån visad för sig. I artikeln stod det att rånarna var 12-14 år och svarta. Detta intresserade Ruben och ledde till att han började läsa alla rättegångshandlingar kring målet. Han träffade sedan de som blivit rånade, psykologer, domare m fl. Ett av dessa fall bestämde han sig för att fiktionalisera - det är det som visas i filmen.

Det vi får se i filmen har även inslag av andra fall förutom helt påhittade situationer. Rånerna gick till så att rånarna kontaktade vita till synes rika barn i Göteborgs innerstads shoppingcenter. Där använde rånarna "brorsantricket", där de låtsades att de som de rånade hade en mobil som deras brorsa blivit rånad på. Efter detta följde de rika barnen med för att möta denna brorsa. Rånarna tog offren allt längre från stadens innerkärna ut i förorten där de själva levde. Där skedde rånen.

Play - att spela spel - hur vi bygger identiteter på stereotyper och fördomar

Det som fick regissören att fastna för filmens tematik var att han kände att dessa 12-14 åringar som rånade spelade rollspel som bl a byggde på vitas rädsla för (unga) svarta

(män). "Brorsantricket" som de använde är ett retoriskt trick som kräver en hel del retoriska kunskaper hos utövarna. I filmen väljer rånarna vilken roll de skall spela, dvs vem som skall vara snäll, våldsam, kompis etc. Man anar att de spelar olika roller vid olika rån. Filmens stil leder till att vi främst skall se dem som grupp och inte som individer.

- Diskutera med eleverna hur de uppfattade det? Vilka roller spelade rånarna i gänget? Hur syntes det? Märktes det på andra ställen än med de tre som de rånade? Hur mycket får vi egentligen veta om filmens karaktärer - såväl rånare som offer? Hur mycket läser vi som åskådare in av oss själva i karaktärerna?

Civilkurage - varför vågar man inte ropa på hjälp?

Som vuxen åskådare till filmen ställer man sig frågande till vuxnas icke-agerande och till varför barnen följer med rånarna? Vilka är mekanismerna som ligger bakom dessa beteenden? Detta icke-handlande? I filmen finns en scen då barnen kontaktar personal på ett café och ber om hjälp. De vuxna känner att så länge inget hänt så kan de inte hjälpa till med att t ex ringa polisen.

I de verkliga fallen som filmen bygger på så avbröts rånerna om de utsatta började ropa på hjälp. Det var många som inte gjorde detta utan följde med utan hot om våld. Någonstans har ju ett dolt hot funnits men frågan är om det-ta hot var uttalat eller enbart dolt dvs byggde på rädsla för fem svarta killar. Eftersom rånarna var fler fick det naturligt ett psykologiskt övertag utan att behöva hota om våld, deras agerande som grupp gentemot en mindre grupp ledde till ett övertag. Rånarna hade övat och genomfört rånerna många gånger (i verkligheten 40-50 gånger) så de hade lärt sig hur de skulle använda detta övertag.

- Diskutera med eleverna varför de tror att så många ändå följde med rånarna, trots att de måste varit medvetna om vart det hela var på väg. Vilka funktioner kan ligga bakom ett sådant handlande? Kunde det bero på att barnen var rädda för arketyper om den unga svarte mannen? Eller berodde det på andra rädslor?

Beteende, handlande - arketyper, bilden

I filmen är vuxna frånvarande. De finns men de låter barnen och ungdomarna sköta sig själva. Vi anar somliga uppväxtförhållanden. Killen med mobilen har en förälder som arbetar på en revisorsfirma och är svår att få tag på. En av rånarnas farbror/morbror får vi möta (de med vaggan), men det är väldigt kort. I Sverige har man diskuterat om det skall vara olagligt att inte agera i situationer där brott begås. Vid flera fall i filmen låter vuxna bli att ingripa i olika situationer. Barnen och ungdomarna får sköta sig själva.

- Tror ni att en civilkuragelag skulle hjälpa till att förhindra den sortens handlingar och situationer som visas i filmen - diskutera.

- Filmen beskriver en värld nästan helt utan vuxna. Känner eleverna igen sig i denna bild? I media talas det om curlingföräldrar - kan barnens agerande bero på att de har blivit för curlade tidigare? Kan det rent av vara så att rånarna känner på sig redan innan vilka barn som är av det slaget?

Förmodligen omedvetet använde sig rånarna av erfarenheter från gruppdynamikforskning inom psykologin. En av dessa är att de angriper folk i sin egen ålder dvs 12-14 år, en ålder då just betydelsen av gruppen är oerhört viktig för individen. Det är en ålder då man vill bli självständig från sina föräldrar och då man söker sig till jämnåriga för grupptillhörighet och bekräftelse. Detta kan vara en av orsakerna till varför offren inte söker hjälp hos vuxna utan söker sig till sin grupp för hjälp. Denna osäkerhet kan användas till rånarnas fördel om de är goda manipulörer (och efter 40 rån var de goda manipulörer).

- I filmen finns flera våldsamma scener. En är när några äldre killar ger sig på hela gänget på spårvagnen, en annan är när rånarna misshandlar en av sina kompisar som vill hoppa av, och en tredje är scenen då två vuxna män konfronterar en av rånarna. Hur agerar de vuxna runtomkring? Varför vågar de inte ingripa? I det ena fallet kontaktar en vuxen en av killarna efteråt. I det andra fallet protesterar medpassagerarna men gör inget. I det tredje fallet ifrågasätter en närvarande vuxen kvinna de vuxna männens agerande, men inte barnets våld mot de vuxna.

I vårt samhälle har vi lagar och regler, men vissa av dessa är outtalade. Oavsett det, så vet vi som medborgare vilka dessa regler är. I filmen tas detta upp på olika sätt. En outtalad regel är öga för öga, tand för tand. Denna regel ser vi t ex i scenen med de två papporna som agerar utifrån idén att om du har tagit en mobil tar jag din mobil. Om du slår mig, så slår jag tillbaka. Det de också gör är att ta lagen i egna händer - i den scenen finns ingen indikation på att papporna skall ringa polisen för att lösa det tidigare brottet korrekt. Pappornas agerande leder ju faktiskt till att ett nytt brott begås, vilket vi får förmoda inte var deras mening. På ett sätt kan man se pappornas agerande som en fortsättning på en ond cirkel, och som ett svar på rånarnas förvridna logik. En logik som bygger på; att om du har något som jag inte har tillgång till så tar jag det från dig. Jag är fattig - du är rik, och genom att ta det jag saknar så utjämnar jag ekvationen. På samma sätt kan man säga att scenen där de äldre killarna ger sig på alla de yngre är av samma slag - de försöker hämnas för någon oförrett (som någon annan svagare råkat ur för) genom att göra precis likadant som förövarna själva.

I ett spel så bör alla känna till spelreglerna. I det spel som rånarna spelar så bygger spelet på att ena parten bestämmer spelreglerna och närsomhelst kan ändra på dessa. De som rånas har ingen aning om spelets regler mer än att de kan ana slutet av det, spelet. Det finns en nästan sadistisk njutning hos rånarna av att kunna få de andra att göra precis som de vill. Det krävs från rånarnas sida mycket övning och disciplin för att få det hela att fungera gång på gång.

Vi och dom - olika karaktärer och hur vi skapar dem

I ett fikionaliserat drama så arbetar man mycket med karaktärer. För att göra det enkelt talar man ofta om vissa roller. Man talar om huvudkaraktär, motkraft och hjälpare.

- Vilka karaktärer finns i filmen? Vilken funktion har de? Varför finns de med i berättelsen? Vem är berättelsens huvudkaraktär?

- En huvudkaraktär är den som utvecklas mest i en berättelse. Vem eller vilka är det i "Play"? Är det rånarna eller offren? Vilka mål har de i filmen? Vem hjälper dem att uppfylla sina mål? Vilka hjälpare finns och på vilket sätt hjälper de? Vilka funktioner har de för varandra, i berättelsen?

- Fundera också på vilka motkrafter som finns - kan de vara de samma som hjälparna? Hur motverkar dessa att våra huvudkaraktärer uppnår sina mål? Vilka problem, hinder och konflikter möter huvudkaraktärerna på vägen mot filmens slut?

- Lista gärna det som motiverar filmens karaktärer att handla som de gör. Gör en intressant övning - pröva olika karaktärer i olika roller - Ser vi filmens karaktärer som individer eller grupper? Kan man se på olika karaktärsroller i de olika grupperna? Kan man se en huvudkaraktär bland rånarna - en motkraft - en hjälpare? Likaså är det samma bland offren? Växlar dessa karaktärsroller i filmen? I gruppen?

- Ruben Östlund har även i sina tidigare filmer tittat på hur gruppens utveckling påverkar individen. Hur kan man se detta i denna film? Vilka roller tar rånarna och förändras de under filmens gång? Minns scenen när rånarna delar upp bytet där de bråkar om vilka som gjort vad.

Filmens form med översiktsbilder och helbilder leder ju samtidigt till att vi som åskådare inte får närhet och identifieringskänsla som vi brukar få i spelfilm. Det blir tydligare två grupper som möts och interagerar. Att se skeenden påverka en grupp är ju annorlunda än att se det påverka en individ. Medier generellt använder ju oftast just individuella historier istället för grupp historier.

- Diskutera med eleverna om de tänkte på hur detta påverkade deras upplevelse av filmen.

Mycket av filmen handlar om gruppdynamik och hur man skapar "vi och dom". Till syvende och sist handlar det om makt, hur man skapar makt och känsla av maktlöshet. I filmen är det inte helt klart varför rånarna begår de rån de gör. Det tycks finnas en logik av att om du visar upp statusgrejer framför någon som saknar sådana, så får du skylla dig själv. Lite samma tanke som att om du hamnar i stadens skuggsida och inte hör hemma där får du skylla dig själv om du råkar illa ut. Denna logik förstärker ju bara bilden av ett vi och ett dom. Oavsett vilken sida du själv tillhör. Det kanske inte är pga av ett perverterat Robin Hood tänkande som rånarna rånar? De kanske rånar för att de njuter av spelet? Att själva förnedringen av den andra, själva avhumaniseringen är det som lockar till att upprepa sitt agerande. Det ger ju en enorm makt till den som styr spelet.

Mot filmens slut så finns scenen på en pizzeria, där rånarna inte kan låta bli att förnedra även en av rånoffrets föräldrar genom att påstå att deras barn är homosexuellt och att visa att de har hans mobil.

- Diskutera med klassen om vilka drivkrafter de tror ligger bakom rånarnas handlingar.

Yttre och inre hot - hur segregationen och staden skapar bilden av den andre

I de verkliga fallen som filmen bygger på så skedde kontakten inne i innerstaden i shoppinggallerierna, där de flesta av offren bodde och avslutades i en av Göteborgs

miljonprojektsförorter. Genom att rånarna körde "bronsantricket" så tog rånarna offren allt längre från offrens bekanta miljöer till rånarnas hemmamiljö. Så är även fallet i filmen (även om någon som är bekant med Göteborgs geografi får det svårt att få ihop miljöerna). Det är en intressant tanke som ligger i linjen med - Fredrik Jamesons "Future City". <http://www.newleftreview.org/?view=2449>.

I filmen och säkert i rånarnas tankegångar fanns det en tanke på att ta offren från innerstaden där shoppinggallerierna och konsumtionen finns ut till förorten som är fattigare och där naturen finns. Shoppinggallerierna står för de vita rika barnens trygghet. Det är inglasat, kontrollerat och vitt. Förorten har natur, är vild, okontrollerad och färgrik. Filmens titel anspelar på spel och rånarna verkar ha använt sig inte bara av rädslan för svarta invandrare utan även av rädslan för förorten. I ett projekt i Göteborg där Angeredsgymnasiet samarbetade med Arkitektur på Chalmers universitet fick elever från diverse förorter frågan om vart de skulle vilja bo. Svaret var ett unisont: "vi vill bo där vi bor". Varför, kanske man undrar med tanke på alla de negativa skrivierna kring många av dessa förorter. Elevernas svar var att där känner man sig trygg, till skillnad från t ex innerstaden.

- Diskutera och fråga eleverna om vart de skulle vilja bo? Skulle de vilja flytta? Varför? Varför inte? Diskutera även med eleverna om hur ofta de besökt eller/och känner till andra stadsdelar än den de bor i/går i skolan i? Kan det vara så att de varit mer i andra delar av Sverige? Eller utomlands? Än i sin egen hemstad?

Manliga och kvinnliga hierarkier

I filmen är det nästan bara killar/män. Det finns några få kvinnor men de har verkligen små roller. Rånarna är killar och de som blir rånade är killar. I de fall som filmen bygger på så var det just killar som rånade killar.

- Varför är det så? Kan det finnas en hederskodex bland rånarna? Att man bara rånar sådana av samma kön som har det bättre än en själv dvs killar med pengar.

- Är tjejer per definition svagare och mer utsatta? Kan det vara så att filmens maktspel inte blir intressant om det inte är tillsynes lika starka parter? Att det som skiljer grupperna åt är pengar? Diskutera med eleverna om varför de tror att rånarna enbart angrep killar och inte tjejer.

Titeln "Play" anspelar vidare på spel, teater och framåtrörelser. I filmen finns många sekvenser på olika sorters spelande/agerande.

Filmens form och stil skapar olika effekter hos oss som åskådare. Formen och stilen bidrar till väldigt olika läsningar och tolkningar av filmen. När "Play" hade premiär i Cannes, Frankrike våren 2011, var det många som kritiserade den och hävdade att den var reklam för Front National, ett främlingsfientligt parti i Frankrike. Så när filmen visas i Sverige kan man tänka att en del kommer se den som en reklamfilm för Sverigedemokraterna.

- Hur är en sådan tolkning möjlig, och hur kan man argumentera mot eller för en sådan tolkning?

En tolkning är att filmen är dokumentär. Detta är ingen spelfilm utan en film där man följt med när några rånare, rånar en annan grupp barn. En variant på denna läsning är att åskådaren inser att det inte är på riktigt men tror att de som är med i filmen är verkliga rånare och offer. Läses filmen på detta sätt uppkommer en del frågor, som varför man har gjort filmen? Är det för att visa att svarta unga killar är farliga och rånar vita? En följdfråga blir ju även varför filmskaparna inte ingriper. Vid en sådan diskussion kan man nämna att alla är skådespelare, de kände inte varandra innan filminspelningen och att många av filmens sekvenser har tagit flera dagar att spela in.

En annan tolkning är att tittaren ser filmen som fiktion

och att de känner att den förstärker deras förutfattade meningar om det som händer i den. Detta kan vara att svarta/invandrare/förortsinvånare är kriminella/våldsamma/mobilrånare etc.

- Vid en sådan läsning kan man be eleverna diskutera om varifrån dessa förutfattade meningar kommer och om de har belägg för sådana åsikter. Att handlingen bygger på verkliga händelser (vilket faktiskt inte sägs i filmen) kan ju vara ett sådant belägg.

Som lärare kan du då gärna använda statistik från t.ex. BRÅ. (<http://www.brottsrummet.se/Bazment/12.aspx> eller http://www.bra.se/extra/faq/?module_instance=2&action_question_show.339.0.=1). Eller resonera kring den medielogik som bygger på att om en representant för en grupp gör något negativt så blir den representant för hela gruppen. Ett exempel är att man ofta ber muslimska representanter förkasta islamska terroristers agerande, men t ex inte bad svenska kyrkan att förkasta den uttalat kristne norske korsriddaren Breiviks agerande.

- Diskutera gärna i klassen varför de tror att det är så, samt vilka grupper är det man brukar använda den metodiken mot.

• En annan spännande diskussion i detta sammanhang är den som Sverigedemokraterna själva ofta framhäver. Den att vissa frågor är tabu i debatten och att man aldrig talar om invandrades/svartas/muslimers brott och vad det kostar samhället. I denna film så visas ju just "svartas" brott mot svenskar, och ingenstans så sägs det att rånarna gör rätt. Filmen vill ta upp frågorna som anses tabu och som ingen vågar prata om.

• Vad händer om man pratar om dem? Förstärker det elevernas fördomar eller leder det till ifrågasättande av deras och allas våra fördomar? Leder filmens handling oss att tro att alla mörka ungdomar är sådana? Får de stå som representanter för alla inom deras grupp (unga, svarta, invandrare, förortsbor etc)? Kan detta vara orsaken till varför medierna ofta låter bli att visa upp utsatta grupper? Om rollerna hade varit omvända - att 5 vita "svenska" killar gett sig på 3 yngre och mindre invandrarbarn - Skulle man då hävda att så gör ju alla vita - ger sig på fattiga/svarta/invandrarbarn? Skulle eleverna uppfatta filmen som trovärdig med omvända roller?

Det finns ju flera scener som eleverna förmodligen kommer att undra över varför de är där. Några exempel är de med de Sydamerikanska musikerna utklädda i nordamerikanska indianers kläddräkt, eller scenerna med vaggan på tåget. Indianerna kanske illustrerar hur okunniga vi är på andras kulturer. Indianer som indianer. En riktig stereotyp ger bättre pengar än sanningen. Vaggan kanske används för att visa hur strömlinjeformat vårt moderna rika samhälle är. Hur dåligt det är på att handskas med de annorlunda eller bara lite olika, på den andre eller på andra kulturer helt enkelt.

- Diskutera med eleverna varför de tror att dessa scener är med? Kan det vara så att de finns där för att skapa

distans mellan oss som åskådare och agerandet på duken? Om inte annat så visar de ju med tydlighet att det finns en filmskapare som tänkt igenom vad vi får och inte får se. De borde ju för en medieveten publik också innebära att man förstår att filmen är fiktion, dessa scener bryter ju tid- och rumsöverenskommelsen som brukar finnas i spelfilm.

- Oavsett din upplevelse av "Play" så kan vi efter filmen ställa oss frågan om varför just du reagerade som du gjorde på den? Diskutera med eleverna vilka av filmens scener de reagerade på och varför?

• Är det kanske så att hur vi reagerar på olika scener handlar mer om vår relation till händelserna i filmen, än på filmens handling? Är det kanske så att vi reagerar starkare på de känslor som vi får av att se filmen än det som den faktiskt visar? Är det kanske så att filmen är en skräckfilm med alla dess känslor och upplevelser men inte paketerad som sådan? Reaktionerna kan skilja sig från obehag, till skratt, till gråt, till fysiskt obehag och utagerande. Kanske är det som Ruben Östlund själv uttrycker det:

- Det finns inga regler i spelet...spelet ändrar sig alltefter-som.

Produktionsuppgifter

Sverige 2011

Producent: Erik Hemmendorff

Manus & regi: Ruben Östlund

Foto: Marius Dybwad Brandrud

Klipp: Ruben Östlund & Jacob Schulsinger

Musik: Saunder Jurriaans & Daniel Bensi

Medverkande

Anas Abdirahman

Sebastian Blyckert

Yannick Diakite

Sebastian Hegmar

Abdiaziz Hilowle

Nana Manu

John Ortiz

Kevin Vaz

Tekniska uppgifter

Längd: 118 minuter

Format: vidfilm 1,85:1

Ljud: Dolby stereo

Censur: från 11 år

Svensk premiär: 11 november 2011

Distribution

Svensk Filmindustri, 169 86 Stockholm tel 08-680 35 00, fax 08-68

037 83 epost: sffilm@sf.se

Kontaktinformation via: www.sfi.se/filmdistribution

Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution efter den har slutat visas på ordinarie biografrepertoar. Via länken ovan kan ni lära mer om hur ni hittar och bokar film.

Redaktion:

Andreas Hoffsten, Film i hela landet, Svenska Filminstitutet, december 2011